

Управління відходами в Україні: нове правове регулювання

Вступ

1. Класифікація відходів
2. Чи належать до відходів побічні продукти виробництва?
3. Хто є власником відходів?
4. Хто є утворювачем відходів?
5. Як поводитися з відходами?
6. Зобов'язання виробників
7. Суб'єкти господарювання в галузі управління відходами
8. Специфіка управління небезпечними відходами
9. Вимоги до спалювання відходів
10. Вимоги до захоронення відходів
11. Дозвільні документи
12. Хто подає звітність?
13. Хто і як подає декларацію про відходи?
14. Хто і як веде облік відходів?
15. Що бажано зробити вже зараз?

В

9 липня 2023 року набув чинності новий Закон України «Про управління відходами» (надалі – «Закон»), прийнятий 20 червня 2022 року. Закон регулює відносини, пов'язані з управлінням відходами, що утворюються в Україні, перевозяться через територію України, вивозяться за її межі та ввозяться в Україну з метою відновлення чи рециклінгу.

Заборонено ввозити в Україну відходи з метою їх видалення. Закон також регулює управління відходами, що містять метали чи їх сплави, але з урахуванням особливостей, визначених Законом України "Про металобрухт".

На деякі відходи дія Закону не поширюється. З них цікавими можуть бути, зокрема:

- незабруднений ґрунт й інші природні матеріали, видобуті під час проведення будівельних робіт, якщо такі матеріали використовуються в будівництві там, де їх було добуто;
- побічні продукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною, якщо такі продукти не спалюються, не захоронюються або не використовуються для біогазу та компосту;
- кормові матеріали, які не є побічними продуктами тваринного походження, не призначеними для споживання людиною;
- стічні та дренажні води.

1. Класифікація відходів

Загалом відходи поділяють на небезпечні відходи та відходи, що не є такими.

Класифікація здійснюється відповідно до Національного переліку відходів і Порядку класифікації відходів, які затверджуються Кабінетом Міністрів України та переглядаються кожні три роки. Наразі такий порядок існує в проєкті.

2. Чи належать до відходів побічні продукти виробництва?

Побічні продукти виробництва до відходів не відносяться. Проте для цього вони повинні відповідати низці вимог, встановлених Законом (можуть бути використані без подальшого оброблення, утворюються як невіддільна складова виробничого процесу тощо).

3. Хто є власником відходів?

Власниками відходів можуть бути утворювачі відходів, суб'єкти господарювання в галузі управління відходами, територіальні

громади, організації розширеної відповідальності виробника, держава, власники земельної ділянки, на якій розміщені відходи.

Цікавим практичним нюансом є визначення права власності на відходи, розміщені на земельній ділянці. Їх власником вважається власник земельної ділянки. І якщо ділянку було продано, а в договорі не визначено, що власником розміщених відходів залишається попередній власник ділянки, то новий власник буде змушений позбутися цих відходів власним коштом.

Якщо ж власник відходів не відомий, то Законом передбачений комплекс дій для його встановлення. Якщо власника відходів знайдуть, він буде зобов'язаний відшкодувати всі витрати на його пошук, а також витрати на збирання, перевезення й оброблення відходів суб'єктом господарювання в галузі управління відходами, компенсувати інші збитки та шкоду, заподіяну забрудненням й іншим негативним впливом відходів. Якщо ж ні, то передача відходів до суб'єкта господарювання в галузі управління відходами й усунення негативних наслідків, спричинених відходами, здійснюється коштом державного або місцевого бюджету.

На жаль, Закон не визначив низку дуже важливих в умовах війни питань права власності на відходи, які утворилися внаслідок бойових дій.

4. Хто є утворювачем відходів?

Утворювачем відходів є особа, в результаті діяльності якої утворюються відходи, а також суб'єкти управління відходами, які здійснюють операції сортування, змішування чи інші операції, що призводять до зміни характеристик або складу відходів. До утворювачів відходів не відносяться домогосподарства.

5. Як поводитися з відходами?

Утворювачі або власники відходів зобов'язані безпечно зберігати відходи та передавати їх суб'єктам господарювання в галузі управління відходами протягом 1 року з моменту їх утворення. Така передача здійснюється на підставі договору, в якому необхідно зазначати код відходів, їхній обсяг, найменування та код операції з відновлення або видалення відходів.

Під час зберігання або передачі заборонено змішувати відходи з іншими відходами чи матеріалами, якщо такі дії ускладнюють операції з відновлення.

При здійсненні будівництва або знесення будівель й інженерних споруд необхідно забезпечувати роздільне збирання відходів будівництва та знесення, а також обліковувати їх.

6. Зобов'язання виробників

Щодо виробників продукції, у результаті споживання чи використання якої утворюються відходи (пакування, електричне й електронне обладнання, батареї й акумулятори, зняті з експлуатації транспортні засоби, мастила, оливи, шини, текстиль тощо) Закон встановлює розширену відповідальність виробника.

Для виробників така відповідальність передусім означає фінансування організації розширеної відповідальності виробників, яка повинна, зокрема:

- забезпечувати послуги з приймання та збирання відходів, що утворилися внаслідок використання продукції;
- забезпечувати досягнення встановлених законодавством цільових показників щодо збирання, підготовки відходів до повторного використання та рециклінгу.

При цьому, за недосягнення таких цільових показників виробники нестимуть адміністративно-господарську відповідальність.

Організації розширеної відповідальності виробника утворюються виробниками як неприбуткові організації.

7. Суб'єкти господарювання у сфері управління відходами

Суб'єктом господарювання в галузі управління відходами може бути підприємець або підприємство, що здійснює збирання, купівлю, зберігання, перевезення, відновлення та/або видалення відходів.

8. Специфіка управління небезпечними відходами

До небезпечних відходів належать відходи, які мають одну чи більше властивостей із наведених у переліку, доданому до Закону. Такими властивостями, наприклад, є легкозаймистість, здатність подразнювати шкіру чи пошкоджувати очі, корозійність, інфекційність, загальна чи вибіркова токсичність, канцерогенність тощо.

Утворювачі та власники таких відходів можуть самостійно збирати, перевозити або обробляти небезпечні відходи, лише маючи дозвіл на здійснення операцій з оброблення відходів та ліцензії на здійснення господарської діяльності з управління небезпечними відходами. В іншому випадку вони зобов'язані укласти договір з суб'єктом господарювання в галузі управління відходами, переконавшись, що цей суб'єкт має відповідний дозвіл та ліцензію.

9. Вимоги до спалювання відходів

Спалювання відходів здійснюється на установках спалювання відходів й установках сумісного спалювання відходів.

Закон встановлює перелік обов'язкових компонентів, які мають бути в складі таких установок (наприклад, технічні засоби з попереднього оброблення на об'єкті, технічні засоби для оброблення відхідних газів, оброблення чи зберігання залишків і стічних вод тощо).

Такі установки повинні будуватися з урахуванням спеціальних умов проєктування, спорудження й експлуатації таких установок (наприклад, значення температури газу, утворюваного в установках в результаті спалювання відходів, рівню спалювання тощо).

Закон також встановлює випадки, коли такі вимоги не застосовуються. Наприклад, вимоги щодо спалювання відходів не застосовуються до установок, в яких обробляють рослинні відходи сільського господарства, лісового господарства, рослинні відходи харчопереробної промисловості (якщо утворюване тепло відновлюється), деревні відходи (крім тих, що можуть містити галогеновані органічні сполуки або важкі метали внаслідок оброблення консервантами або покриття деревини), у тому числі утворені з відходів будівництва та знесення тощо.

10. Вимоги до захоронення відходів

Захоронення відходів має здійснюватися на спеціалізованих полігонах. Обладнання таких полігонів повинно забезпечувати захист ґрунтових вод, вилучення та знешкодження біогазу та фільтрату, контроль викидів в атмосферне повітря, забруднення ґрунтів і підземних вод.

Компанія, що здійснює управління полігоном, повинна мати дозвіл на здійснення операцій з оброблення відходів, а в разі захоронення небезпечних відходів — ліцензію на здійснення господарської діяльності з управління небезпечними відходами. Крім того, власник полігону або компанія, що здійснює управління полігоном, повинні забезпечити розроблення програми моніторингу полігону, провести рекультивацію полігону після припинення його експлуатації та доглядати за ним після рекультивації протягом 30 років.

11. Дозвільні документи

Дозвіл на здійснення операцій з оброблення відходів

www.DLF.ua

Дозвіл потрібно отримати до початку такої діяльності. Для його отримання необхідно подати заяву (згідно з проектом відповідного порядку, така заява подається до Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України), та додати до неї документи. Перелік документів залежить від операції, що здійснюватимуться (наприклад, для захоронення відходів, для спалювання відходів).

Дозволи є безстроковими, крім дозволу на захоронення відходів, який видається на розрахунковий строк експлуатації полігону.

Письмова згода на транскордонне перевезення відходів

Письмову згоду (передбачається, що органом, який надає таку згоду, буде Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України) для транскордонного перевезення відходів (експорт, імпорт, транзит) необхідно отримати для перевезення таких відходів:

- небезпечні відходи;
- побутові відходи;
- залишки внаслідок спалювання побутових відходів;
- відходи пластику та його сумішей, крім пластикових відходів, перелік яких встановлює Кабінет Міністрів України.

Для отримання такої згоди треба подати відповідну заяву в письмовій формі, та додати до неї пакет документів, перелік яких залежить від мети транскордонного перевезення (експорт, імпорт чи транзит).

Строк дії письмової згоди (повідомлення) на транскордонне перевезення небезпечних відходів становить 1 рік із дня її надання.

Висновок на транскордонне перевезення відходів

Транскордонне перевезення відходів, інших, ніж ті, на які потрібна письмова згода, здійснюється на підставі висновку на транскордонне перевезення відходів. Заява для отримання такого висновку подається в електронній формі через Єдиний державний вебпортал електронних послуг.

До заяви про видачу висновку на транскордонне перевезення відходів додаються документи, перелік яких залежить від мети та характеристик відходів (ввезення відходів для відновлення, ввезення одягу, взуття та текстильних матеріалів, що були у вжитку, ввезення відходів рослинного походження, пневматичних шин, відходів металу, відходів хутра та шкіри).

Строк дії висновку на транскордонне перевезення відходів становить 1 рік.

www.DLF.ua

Ліцензія на господарську діяльність з управління небезпечними відходами

Ліцензію потрібно отримувати на:

- комплекс операцій зі збирання та оброблення небезпечних відходів;
- збирання та зберігання небезпечних відходів для подальшого їх експорту з України з метою їх оброблення або видалення.

Не треба отримувати ліцензію на:

- діяльність з приймання та зберігання відходів, якщо протягом одного року прийняті чи утворені відходи передаються особі, яка має ліцензію на здійснення комплексу операцій з управління небезпечними відходами. При цьому треба подавати відповідну декларацію;
- діяльність зі збирання небезпечних відходів у складі побутових відходів;
- діяльність аварійно-рятувальних формувань, пов'язана з ліквідацією надзвичайних ситуацій та їхніх наслідків.

12. Хто подає звітність?

Звітність до інформаційної системи управління відходами подають:

- утворювачі відходів;
- суб'єкти господарювання в галузі управління відходами;
- організації розширеної відповідальності виробника;
- виробники продукції щодо відходів від якої встановлено розширену відповідальність виробника;
- суб'єкти господарювання, що оголошують припинення статусу відходів.

Крім того, українське підприємство, яке отримало відповідний дозвіл на здійснення операцій з оброблення відходів, має окремо подавати інформацію, зокрема, про:

- факти порушення технологічної дисципліни, виникнення аварії, надзвичайної ситуації, що може призвести або призвела до загрози життю та здоров'ю людей, забруднення навколишнього природного середовища – протягом однієї доби з моменту виникнення;
- про виконання показників і умов дозволу – щокварталу.

13. Хто і як подає декларацію про відходи?

Власники відходів, діяльність яких призводить до утворення небезпечних відходів, або власники відходів, що не є небезпечними, але річний обсяг утворення яких перевищує 50 тонн, один раз на рік подають декларацію про відходи.

Така декларація повинна подаватися в електронному вигляді через Єдиний державний вебпортал електронних послуг.

Кабінет Міністрів України вже вніс відповідні зміни в нормативні акти щодо порядку подання декларації та встановив її форми, проте ці зміни наберуть чинності з 1 січня 2024 року.

14. Хто і як веде облік відходів?

Облік відходів повинні вести утворювачі та власники відходів. Облік ведеться в електронному вигляді відповідно до типових форм обліку відходів. Наразі такі типові форми іще не затверджені.

Облік не потрібно вести утворювачам побутових відходів, які передають такі відходи до об'єктів управління побутовими відходами, пунктів приймання або роздільного збирання відходів від продукції, або які самостійно, шляхом компостування, обробляють біовідходи на присадибних, дачних і садових ділянках.

15. Що бажано зробити вже зараз?

На цей час переважна більшість нормативних актів, які повинні регулювати виконання Закону, існують тільки в проєктах. Проте певні кроки, щоб підготуватися до їхнього впровадження, варто зробити вже зараз, а саме:

- провести визначення та класифікацію своїх відходів за проєктом Національного переліку відходів;
- визначити згідно з критеріями, встановленими Законом, які з відходів є небезпечними;
- вивчити процеси та операції на підприємстві, які проводяться з відходами та визначити необхідність отримання відповідних дозволів (або ліцензій);
- якщо є необхідність отримання дозволів, то почати готувати документи для їхнього отримання (перелік таких документів вже встановлений Законом);
- здійснити аудит умов зберігання відходів на предмет їх відповідності вимогам Закону;
- враховувати питання переходу права власності на відходи в договорах купівлі-продажу земельних ділянок.